

**JOODSE GEMEENSCHAP:  
ARGUMENTERING WETSVOORSTEL ALGEHELE BEDWELMING  
HEEFT GEEN GOEDE JURIDISCHE BASIS, MAAKT GEBRUIK VAN  
ONEIGENLIJKE, VERKEERD GEÏNTERPRETEERDE EN SUGGESTIEVE  
ARGUMENTEN, IS DISCRIMINATOIR, GAAT VOORBIJ AAN HET  
RECENT AFGESLOTEN CONVENANT MET ADDENDUM EN NEGEERT  
ADVIEZEN RAAD VAN STATE**

**POSITION PAPER NIK OVER HET INITIATIEF-WETSONTWERP THIEME, sept. 2019**

*De Partij voor de Dieren heeft een initiatief wetsvoorstel ingediend om over 5 jaar de onbedwelmde slacht volgens israëlitische riten (koosjer) te verbieden, een volgens haar legitieme inbreuk op de godsdienstvrijheid. De joodse gemeenschap is van mening dat:*

- (i) i.t.t. wat de indienster schrijft, er geen sprake is van een legitiem terzijde zetten van het grondwettelijk recht op godsdienstvrijheid;*
- (ii) het wetsontwerp van indienster tot ernstige rechtsongelijkheid leidt en discriminatoir is;*
- (iii) i.t.t. wat de indienster schrijft het algemeen aanvaarde principe binnen de georganiseerde joodse gemeenschap in Nederland is, dat bedweld slachten zich niet verhoudt tot de joodse traditie;*
- (iv) indienster haar wetsvoorstel onderbouwt met argumenten die deels door het op 1 januari 2018 in werking getreden Convenant achterhaald zijn, deels onverkort ook voor de reguliere slacht met bedwelmingsgelden en deels feitelijk onjuist dan wel suggestief zijn;*
- (v) het indienen van een wetsvoorstel om een zorgvuldig en na langdurig overleg tussen betrokken partijen opgesteld Convenant dat erop gericht is het dierenleed te beperken onder behoud van de godsdienstvrijheid, een jaar nadat dit in werking is getreden onmogelijk te maken, absurd is;*
- (vi) ons standpunt door het advies van de Raad van State op het ingediende wetsvoorstel ondersteund wordt en indienster dit advies geheel genegeerd heeft.*

### **Onderbouwing**

- De koosjere slacht is beperkt van omvang (ca. 3.000 dieren per jaar). Dit is een minieme fractie van de totale slacht van viervoeters (ruim 19 miljoen per jaar exclusief wild). De joods-religieuze slacht wordt onder auspiciën van het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap (NIK) uitgevoerd door een slachter van de Joodse Gemeente Amsterdam. Deze slachter wordt hiertoe speciaal opgeleid en voldoet zowel aan de joods-religieuze voorwaarden als aan die waaraan een slachter moet voldoen volgens de Nederlandse wet- en regelgeving.
- In 2012 is tussen de Nederlandse overheid, de joodse en islamitische gemeenschap en de slachterijen een convenant gesloten om binnen het constitutioneel kader van de vrijheid van religie maatregelen te treffen gericht op het verhogen van het dierenwelzijn in het gehele slachtproces. Dit is op grond van de ervaringen in de periode 2012-2015 en na adviezen van een speciaal hiervoor door Overheid en Convenantpartners ingestelde Wetenschappelijk Adviescommissie (WAC) bijgesteld. Dit leidde in 2017

tot een Addendum bij het Convenant, dat op 1 januari 2018 bij Alg. Maatregel van Bestuur (AMvB) in werking is getreden. Dit convenant is per 2018 met een addendum in werking getreden in de vorm van een AMvB. De kosjere slacht houdt zich aan die voorschriften.

- De AMvB heeft een voorhangprocedure gehad bij beide Kamers. Dit heeft niet geleid tot een verzoek om Kamerbehandeling van de AMvB.
- T.a.v. bedwelming voor en (direct) na het toebrengen van de halssnede, is – in tegenstelling tot wat indienster in haar Memorie van Toelichting schrijft – het geldende joodse voorschrift binnen de joods-religieuze gemeenschap in Nederland en het overgrote deel van de buitenlandse gemeenschappen, dat om het vlees toe te staan voor de koosjere consumptie, bedwelming alleen toegestaan is als na de halssnede minimaal 40 seconden zijn verstreken. Hierin is in het Convenant + Addendum (C+A) voorzien. In het C+A staat verder, dat na 40 seconden ook bedwelmd moet worden als andere, meer conservatieve indicatoren nog aanwezig zijn. Het vlees dat van deze dieren afkomstig is, is daardoor niet ongeschikt voor kosjere consumptie. Een jaar na inwerking treden van het C+A blijkt dat minder dan 20% van alle volgens de israëlitische ritus geslachte dieren alsnog bedwelmd moet worden.
- Het C+A schrijft ook voor dat bij de rituele onbedwelmdde slacht permanent toezicht van een dierenarts moet zijn. Daarmee is de controle bij deze slacht aanmerkelijk scherper dan bij de reguliere bedwelmdde slacht en daarmee de kans op misstanden en nodeloos lijden van de dieren minder.
- Een jaar na inwerking treden van het C+A heeft de Partij voor de Dieren een wetsvoorstel ingediend om de rituele onbedwelmdde slacht binnen vijf jaar geheel te verbieden. Gezien de zorgvuldigheid, waarmee het C+A tot stand is gekomen, het succes van de uitvoering van het C+A, het eerder afwijzen van een dergelijk wetsvoorstel in de Eerste Kamer en het negatieve advies voor deze wet van de Raad van State, lijkt een dergelijk wetsvoorstel ongerijmd en onzinnig.
- De juridische grondslag voor het Wetsontwerp valt ernstig te betwijfelen. Wij noemen hier slechts (i) artikel 6 van de Grondwet, (ii) artikel 18 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, (iii) artikel 9 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens, (iv) artikel 18 van het in VN-kader tot stand gekomen Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR) en het General Comment hierop van het Mensenrechtencomité, (v) het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, (vi) het arrest van het Europese Hof voor de rechten van de mens in de zaak *Cha'are Shalom veTsedek tegen Frankrijk* (ECHR 2000-VII, par 73 en 74), (vii) het arrest van de Grote Kamer van het Hof van Justitie van de Europese Unie (29 mei 2018, C-426/16). In al deze gevallen gaat het, i.t.t. wat indienster stelt, niet slechts om belijden, maar nadrukkelijk ook om praktiseren, inclusief de uitoefening van de slacht volgens religieuze riten.
- Indienster verwijst in haar Memorie van Toelichting naar artikel 9 lid 2 van de EVRM om de legitimiteit van het verbieden van de slacht volgens religieuze riten te onderbouwen. In dit lid wordt een drietal eisen gesteld om de vrijheid van godsdienst te mogen beperken.
  - Ten eerste moeten de beperkingen voorzien zijn bij wet. Uiteraard is dit het geval als het voorstel wet zou worden.
  - Ten tweede moet de beperking een legitiem doel dienen. Indienster noemt hier de openbare orde. Zij motiveert dit door te stellen dat dierenwelzijn een legitiem doel van algemeen belang is. Het is echter een misverstand dat openbare orde en algemeen belang samenvallen. Als dit zo was, zou onder de noemer 'openbare orde' vrijwel elke door de wetgever als 'in algemeen belang' wenselijke maatregel een gerechtvaardigde reden zijn om de mensenrechten te beperken. 'Openbare orde' heeft een meer beperkte betekenis van het handhaven van rust en vrede in de samenleving. Opheffing van de uitzondering op het verbod van slacht volgens religieuze riten heeft hier geen rol in. Gezien het belang

van de slacht volgens religieuze riten voor de joodse en islamitische gelovigen en het ervaren discriminatoire karakter van deze beperking, zal het eerder spanningen en onrust teweeg brengen. Verder voert indienster aan dat bescherming van dierenwelzijn volgens de hedendaagse moraal behoort tot de 'goede zeden' en dat daarom beperking van de godsdienstvrijheid gerechtvaardigd is. Wij bestrijden dat het morele gebod om de intrinsieke waarde van dieren te erkennen een verbod op de slacht volgens religieuze riten noodzakelijk maakt. Ook in de joodse wet is er nadrukkelijk aandacht voor de dieren, niet in de laatste plaats tijdens het slachten. Verder is helemaal niet duidelijk dat zorgvuldig uitgevoerde religieuze slacht schadelijker is voor het dierenwelzijn dan de reguliere bedwelmde slacht. Het argument van 'goede zeden', als het al hier van toepassing is, is door indienster dus selectief en discriminatoir toegepast.

- Het derde criterium om de godsdienstvrijheid in te beperken is de noodzaak van de beperking in een democratische samenleving. In de jurisprudentie van het Europese Hof wordt dit aangescherpt tot 'dringende maatschappelijke noodzaak'. Ook moet de maatregel proportioneel zijn. O.i. is er noch sprake van een (dringende) noodzaak noch van proportionaliteit. Dieren die zijn geslacht volgens religieuze ritens (maximaal 60.000 per jaar) maken slechts een klein deel uit van de 650 tot 700 miljoen dieren die in Nederland jaarlijks worden geslacht (TK 34908, nr. 3, p. 2). Ook is niet aangetoond dat het slachten volgens religieuze ritens meer dierenleed met zich mee brengt dan de reguliere slacht. Indienster vergelijkt best practice reguliere slacht met incidenten in de rituele slacht. Zoals uit diverse onderzoeken blijkt, wordt een significant aantal dieren tijdens de reguliere bedwelmde slacht niet goed bedwemd.

➤ Gezien het bovenstaande kunnen wij niet anders dan concluderen dat het wetsvoorstel een niet te rechtvaardigen inbreuk op de godsdienstvrijheid is.

- Veel van de opmerkingen over vermeend dierenleed bij de onbedwelmde slacht volgens religieuze ritens zijn discutabel, misleidend/suggestief, zonder meer onjuist en/of gelden onverkort en soms meer voor de bedwelmde reguliere slacht. Ook gaat het wetsvoorstel regelmatig voorbij aan wat de AMvB al heeft geregeld.

Wij geven hier slechts een paar voorbeelden.

(i) Indienster schrijft: 'volgens de Wet Dieren moeten tot de zorg die dieren redelijkerwijs behoeven gerekend worden dat dieren zijn gevrijwaard van beperking van natuurlijk gedrag'. Het moge duidelijk zijn dat het gehele slachtproces vanaf de boerderij noch voor bedwelmde noch voor onbedwelmde slacht natuurlijk is; (ii) Indienster heeft het over 'het bewust meemaken van de halssnede', waartegenover niet vermeld wordt het bewust meemaken van het plaatsen van het schietmasker in de reguliere slacht, iets wat soms langere tijd duurt; (iii) zij merkt op dat haar wetsvoorstel 'regelt dat gedurende de overgangperiode slachterijen worden verplicht te voldoen aan zogenaamd 'best practices''. Dit is in het C+A voor de onbedwelmde slacht geregeld i.t.t. de regelgeving rond de reguliere slacht; (iv) ook bij het door indienster genoemde 'lijden van dieren tijdens het transport' en (v) 'de tijd dat het dier in de wachtbox doorbrengt', zijn er geen verschillen tussen bedwelmde en onbedwelmde slacht; (vi) het door de PvdD aangevoerde lijden door 'de verplaatsing van het dier van de wachtbox naar de snijbox', is ook niet wezenlijk anders dan de verplaatsing naar de schietbox, evenmin als (vii) 'de tijd tussen het binnengaan in de snijbox en het snijden', die niet persé langer is dan tussen het binnengaan van de schietbox, het plaatsen van het schiettoestel en het schieten; (viii) het door indienster vermelde 'zien van het te slachten dier van eerder geslachte en aangesneden dieren' hangt geheel af van de slachtopstelling en ook hier is er geen principieel verschil is tussen de onbedwelmde en bedwelmde slacht; (ix) meningen van individuele wetenschappers worden door indienster gebracht als breed gedragen wetenschappelijke standpunten; (x) opmerkingen rond de joodse religie en ritueel slachten kloppen niet; (xi) zij gaat volledig voorbij aan de vele keren dat er bij de bedwelmde reguliere slacht dingen fout gaan, iets wat getalsmatig veel vaker gebeurt dan bij de onbedwelmde rituele slacht (zij

vergelijkt best practice bedwelmdde slacht met incidenten bij de onbedwelmdde slacht); (xi) Indienster schrijft dat 'de WUR stelt dat geen enkele kandelbox voldoet om aan het hele scala aan diersoorten te fixeren'. Wat indienster niet vermeldt is dat de WUR verder gaat en schrijft dat 'de dieren dus bij de kandelbox moeten passen'. Bij de onbedwelmdde rituele slacht worden alleen dieren geslacht die aan dit criterium voldoen; (xii) indienster schrijft dat 'de halssnede vaak meerdere malen wordt uitgevoerd'. Dit is onder het C+A verboden en gebeurt dan ook niet, en daar wordt door de NVWA continu toezicht op gehouden; (xiii) indienster schrijft dat 'de WAC adviseert de 40 seconden niet in te voeren'. Dit was echter met de oude indicatoren, die in het Addendum zijn aangepast; (xiv) op meer plaatsen heeft indienster het over 'het beperken van het aantal onbedwelmdde geslachte dieren'. Ook hierin voorziet het C+A; (xv) indienster schrijft dat 'de periode tussen de halssnede en het verlies van bewustzijn kan oplopen tot 2 minuten'. Dit is volslagen onzin, omdat het C+A er in voorziet dat als er na 40 seconden nog vermeend bewustzijn is, het dier alsnog d.m.v. schieten wordt bedwelmd. Om het bewustzijn vast te stellen worden de meest strenge indicatoren gebruikt; (xvi) indienster heeft het over 'bijkomen na 'ballooning' en het in dat geval meerdere malen snijden'. Ook dit klopt niet, want bij ballooning wordt indien nodig het dier alsnog bedwelmd met een bedwelmingschot; (xvii) indienster heeft het over 'het veelvuldig bijkomen van het dier uit zijn bewusteloosheid na de halssnede'. Ten eerste gebeurt dit niet veelvuldig, ten tweede komt dit eveneens bij de bedwelmdde reguliere slacht voor en ten derde wordt juist bij de rituele slacht hier extra op gelet; (xviii) indienster gaat er geheel aan voorbij dat conform het C+A bij de onbedwelmdde rituele slacht constante aanwezigheid van een veterinaire is vereist, dit in tegendeel tot bij de bedwelmdde reguliere slacht.

- De Raad van State concludeert in haar advies op het wetsvoorstel, dat 'het wetsvoorstel .... te ver gaat in het aantasten van de vrijheid van godsdienst, zoals gewaarborgd in onder meer artikel 9 Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en acht een algeheel verbod op onverdoofd slachten een beperking waarvan de op grond van artikel 8, tweede lid EVRM vereiste noodzaak ontbreekt, mede gezien de recent in werking getreden regels ter bescherming van dieren bij rituele slacht'. De RvS onderbouwt dit onder meer met verwijzing naar nationale en internationale wetgeving en jurisprudentie. Indienster heeft (i) nagenoeg niets gedaan met de opmerkingen van de Raad van State op het wetsvoorstel, (ii) zij citeert in haar reactie selectief, suggestief en misleidend, (iii) zij bagatelliseert ten onrechte het zorgvuldig met het oog op een balans tussen dierenwelzijn en godsdienstvrijheid opgestelde Convenant, (iv) zij gebruikt ten onrechte misstanden bij de reguliere bedwelmdde slacht als argument om de onbedwelmdde slacht te willen verbieden en (v) zij negeert de consequenties van haar voorstel, nl. dat dit in brede zin dierenleed mogelijk verergert in plaats van vermindert.

## Conclusie

- Niet alleen is er geen afdoende juridische grond voor het wetsvoorstel om de onbedwelmdde slacht naar israëlitische riten te verbieden, maar het leidt ook niet tot aantoonbare verbetering van het dierenwelzijn t.o.v. de reguliere bedwelmdde slacht.
- Indienster gebruikt oneigenlijke en verkeerd geïnterpreteerde argumenten en gaat voorbij aan de verbeteringen die het recent in werking getreden C+A met zich mee heeft gebracht.
- Eén van de redenen waarom de joodse gemeenschap hard heeft gewerkt aan het Convenant is omdat zij vanuit religieuze overweging het tegengaan van onnodig dierenleed hoog in het vaandel heeft staan en dit binnen de religieuze voorschriften maximale ruimte wil geven.
- Er ligt een met grote zorgvuldigheid en veel inspanning van alle betrokken partijen (moslims, joden, slachterijen en overheid) opgesteld C+A, dat goed lijkt te werken. Indienster wil dit akkoord een jaar na invoering afkappen. Dit is onbegrijpelijk, onverdedigbaar en in onze ogen onacceptabel.